

THE RELATIONSHIP OF MALAY SCHOLARS AND INTELLIGENCE IN THE SUSTAINABILITY OF THE DEVELOPMENT OF ISLAMIC EDUCATION IN PERAK: REVEALING THE EXPERIENCE OF IDRISIAH MADRASAH 1922-1999

HUBUNGAN ULAMA DAN INTELIGENSIA MELAYU DALAM KELESTARIAN PERKEMBANGAN PENDIDIKAN ISLAM DI PERAK: MENGUNGKAP PENGALAMAN MADRASAH IDRISIAH 1922-1999

Nor Adina Abdul Kadiri, Izzah Nur Aida Zur Rafarⁱⁱ & Noor Aziera Mohamad Rohanaⁱⁱⁱ

ⁱ Lecturer, Academy of Contemporary Islamic Studies, Universiti Teknologi MARA (UiTM). noradina@uitm.edu.my

ⁱⁱ Senior Lecturer, Academy of Contemporary Islamic Studies, Universiti Teknologi MARA (UiTM). izzahnur@uitm.edu.my

ⁱⁱⁱ (*Corresponding author*). Lecturer, Academy of Contemporary Islamic Studies, Universiti Teknologi MARA (UiTM). aziera7863@uitm.edu.my

Abstract	<p><i>Scholars have played an important role in developing intellectuals in the Malay world. They have made a very important and meaningful contribution to spreading knowledge following the main principles in Islamic teachings that emphasize the aspect of science. History has proven that the involvement of Malay scholars in the field of writing and their contribution to establishing educational institutions has greatly impacted the excellence of the Malay community in the Malay world. Therefore, this paper will focus on the role and contribution of Malay scholars in developing education and intellectuality in Perak, especially in Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, Kuala Kangsar Perak. The establishment and development of Madrasah Idrisiah are closely related to the sultan's role and some famous scholars who were the catalyst for the development of intellectualism in the madrasah. This study will highlight the important role of several influential and proactive scholars who play a role in connecting the efforts of spreading Islam in Perak.</i></p> <p>Keywords: <i>Madrasah, Idrisiah, Scholars, Islamic, Education.</i></p>
Abstrak	<p><i>Para ulama telah memainkan peranan penting dalam perkembangan keintelektualan di Alam Melayu. Mereka telah memberikan sumbangan yang amat penting dan bermakna dalam menyebarkan ilmu pengetahuan sesuai dengan asas utama dalam ajaran Islam yang memberikan penekanan kepada aspek ilmu pengetahuan. Sejarah telah membuktikan bahawa penglibatan para ulama Melayu dalam bidang penulisan serta sumbangan mereka dalam mendirikan institusi pendidikan telah membawa kesan besar ke arah kecemerlangan ketamadunan masyarakat Islam di Alam Melayu. Justeru, kertas kerja ini akan memfokuskan kepada peranan dan sumbangan ulama Melayu dalam perkembangan pendidikan dan keintelektualan di Perak, khususnya di Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, Kuala Kangsar Perak. Penubuhan dan perkembangan Madrasah Idrisiah amat berkait rapat dengan peranan sultan dan beberapa ulama tersohor yang menjadi pemangkin kepada perkembangan intelektualisme di madrasah berkenaan. Kajian ini akan mengetengahkan</i></p>

	<p><i>peranan penting beberapa orang ulama yang cukup berpengaruh dan bersikap proaktif yang berperanan sebagai penyambung usaha penyebaran Islam di Perak. Kajian ini merupakan kajian pensejarahan dan merujuk beberapa dokumen penting sekolah sebagai rujukan utama.</i></p> <p>Kata Kunci: <i>Madrasah, Idrisiah, Ulama, Pendidikan, Islam.</i></p>
--	--

PENDAHULUAN

Para ulama di Alam Melayu memainkan peranan penting dalam perkembangan ilmu dan keintelektualan. Sumbangan golongan ini bukan sahaja terletak pada dakwah secara lisan terhadap masyarakat, bahkan mereka juga menghasilkan karya-karya bermanfaat yang dapat dijadikan sebagai warisan ilmu untuk diperturunkan sebagai panduan bagi generasi masa hadapan.

Para ulama Melayu juga aktif dalam memastikan kelangsungan pendidikan dengan menubuhkan madrasah yang dikenali sebagai institusi pondok pada zaman dahulu. Sistem pendidikan pondok di Tanah Melayu bermula sejak awal kurun ke-19 atau akhir kurun ke-18 dengan pengaruh yang dibawa dari Patani, Sumatera, Jawa dan Aceh. Kaedah pengajaran bagi sistem pendidikan ini adalah mengikut kaedah yang dijalankan di Masjidil Haram di Mekah.

Sejak Islam bertapak di Alam Melayu, berlakunya kecenderungan yang tinggi dalam kalangan orang Melayu Islam untuk berhijrah ke Mekah dan Madinah bagi menunaikan ibadah haji. Selain menunaikan ibadah haji, terdapat juga di antara mereka yang berhijrah untuk menimba ilmu dan melanjutkan pengetahuan dalam bidang agama Islam. Hal ini kerana Mekah merupakan pusat perhimpunan ulama Islam dan pusat perkembangan bagi tamadun Islam (Zulkifli Abd. Ghani et. al, 2006). Justeru, ilmu yang diperoleh ketika di Mekah dan Madinah dimanfaatkan melalui peranan dan sumbangan para ulama Melayu setelah pulang ke tanah air.

Sejarah pemerintahan Islam di Tanah Melayu memperlihatkan peranan raja atau sultan yang memberi penghormatan tinggi kepada golongan ulama. Terdapat juga raja-raja yang mengambil ulama sebagai penasihat bagi menasihati raja apabila perlu dan bebas menjalankan kerja dakwah. Sejarah kesultanan Perak menyaksikan beberapa orang ulama yang amat berpengaruh. Peranan sultan dan ulama amat penting dalam usaha memartabatkan institusi pendidikan Islam di negeri Perak. Penubuhan dan pengembangan Madrasah Idrisiah mempunyai kaitan yang sangat rapat dengan institusi sultan dan ulama. Adat dan budaya orang Melayu yang sentiasa menyanjung dan menjaga institusi kesultanan Melayu menjadi misi penting kepada penubuhan institusi madrasah di Perak. Di sinilah benteng kekuatan ummah yang terus menjangkau kepada arus perdana pendidikan pasca pondok dan seterusnya menyemarakkan semangat cintakan ilmu pengetahuan ke seluruh negara. Kewujudan madrasah sebelum perang Dunia ke II amat menyerlah sehingga menjadi perbualan masyarakat ketika itu.

METODOLOGI KAJIAN

Di dalam tugas ini, metodologi yang digunakan adalah bersifat kualitatif, dimana menggunakan kajian kepustakaan iaitu dengan menjalankan penyelidikan dan mengumpul maklumat daripada artikel jurnal, tesis penyelidikan, dan buku-buku ilmiah.

KAJIAN LITERATUR

Islam dibawa ke Tanah Melayu melalui hubungan perdagangan, kemudian menjadi hubungan keagamaan apabila pemerintah dan rakyatnya menerima Islam sepenuhnya (Hasbullah Bakry, 1963). Kedatangan Islam ke alam Melayu adalah dengan jalan damai dan melalui tempoh dakwah yang panjang. Para pedagang yang datang berdagang di Tanah Melayu terdiri daripada ulama dan ahli sufi (Wan Ngah Wan Dagang, 1975). Di samping menjalankan perniagaan, golongan ini turut berdakwah kepada masyarakat Melayu dan terdapat juga daripada kalangan mereka yang mengahwini wanita tempatan. Setelah sekian

lama berada bersama masyarakat Melayu, orang-orang Melayu mula tertarik dengan ajaran yang dibawa para pendakwah ini sehingga membawa kepada penukaran agama dan pengislaman dalam kalangan masyarakat Melayu (Jong, 1963).

Keadaan ini menimbulkan minat masyarakat Melayu untuk menuntut ilmu sepertimana yang dianjurkan dalam ajaran Islam. Dorongan mempelajari dan menuntut ilmu ini telah memajukan pendidikan Islam kerana ia menjadi faktor dalam melahirkan sistem Pendidikan Islam. Di Perak, perkembangan pendidikan di negeri ini tidak dapat lari daripada institusi pendidikan seperti pondok. Pondok yang terawal ditubuhkan di Perak adalah pada 1907M dan penubuhannya tidak jauh jika dibezakan dengan penubuhan sekolah-sekolah al-Quran di negeri-negeri lain, seperti Kelantan, Terengganu dan Kedah pada ketika itu. Apabila sekolah-sekolah ini bertambah, maka satu Jawatankuasa Pelajaran Quran atau Jawatankuasa Sekolah Quran dibentuk pada tahun 1917. Tujuan penubuhan jawatankuasa ini adalah untuk menyusun dan memperbaiki pengajaran di sekolah-sekolah al-Quran yang berjumlah tidak kurang daripada 30 buah sekolah ketika itu. Peranan utama penubuhan sekolah-sekolah al-Quran adalah untuk membolehkan murid-murid membaca al-Quran dengan lancar mengikut hukum tajwid yang betul, dan menyediakan asas bagi melanjutkan pelajaran ke peringkat yang lebih tinggi (Mohamed Sith Muhamed, 1974).

Ketika pendudukan Jepun di Tanah Melayu pada tahun 1942-1945, sekolah-sekolah ini diberhentikan sementara waktu dan berfungsi semula selepas merdeka. Pada 23 Oktober 1949 sekolah ini dibuka semula dan ia beroperasi di bawah Majlis Agama dan Adat Istiadat Melayu Negeri Perak sejurus selepas Majlis Agama ditubuhkan (Adnan Nawang, 1998). Dengan penubuhan tersebut, Jawatankuasa Sekolah Agama telah diletakkan di bawah bidang kuasa Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu serta ditukar namanya kepada Sekolah Agama Kerajaan Negeri dan berkembang sehingga kini. Meskipun sekolah-sekolah al-Quran ini menjadi nukleus terawal di dalam penubuhan institusi keagamaan di Perak, tetapi sistem pendidikan pada peringkat awal itu belum berjalan secara sistematik. Perkembangan dari sudut pendidikan bagi institusi keagamaan ini mula berkembang menjelang awal abad ke-19M. Hal ini bertepatan dengan apa yang dinyatakan oleh Roff (1967) bahawa wujud berpuluh-puluh madrasah yang bergerak di negeri Perak, di mana madrasah ini sedang melahirkan guru-guru dan pegawai-pegawai agama yang menggalakkan. Kenyataan beliau ini menunjukkan bahawa telah wujudnya sistem pendidikan yang kukuh dan seimbang di Perak sehingga berjaya melahirkan para intelek sama ada di bidang agama, politik mahupun bidang akademik.

Sistem ini dilihat berjaya ditransformasikan dalam lingkungan abad ke-20 berdasarkan kepada beberapa faktor yang terserlah, antaranya lahir semangat nasionalisme yang tinggi dalam kalangan masyarakat Melayu ketika itu. Semangat nasionalisme ini berdasarkan kepada kesedaran yang digerakkan oleh Barat sehingga akhirnya melahirkan segolongan orang Melayu yang berjiwa nasionalis dalam memperjuangkan kemerdekaan Tanah Melayu (Ishak Saat, 2007). Semangat ini telah berjaya membuat masyarakat Melayu bangkit dan sedar untuk melakukan perubahan dalam kehidupan. Tambahan, faktor kedua yang menyumbang kepada kesedaran masyarakat juga adalah disebabkan oleh tokoh-tokoh yang menjadi pelopor terhadap gerakan pendidikan berbentuk sekular yang telah dirintis oleh Sheikh Tahir Jalaluddin, Syed Syeikh al-Hadi dan Haji Abbas Muhammad Taha (Abdul Rahman Abdullah, 1998). Tokoh-tokoh ini adalah perintis kepada perubahan dan gerakan pondok serta madrasah di Tanah Melayu kerana penubuhan-penubuhan institusi pendidikan ini adalah berfaktorkan daripada semangat yang ditunjukkan oleh ketiga-tiga tokoh tersebut.

Perkembangan pendidikan Islam yang pesat di Perak berlaku secara berterusan dan kini dua buah sekolah berada di bawah pentadbirannya, iaitu Sekolah Menengah Agama Izuddin Shah yang ditubuhkan pada 1959 dan Sekolah Agama Raja Perempuan Ta'ayah yang ditubuhkan pada 1953. Walau bagaimanapun, sekolah-sekolah agama rakyat lain turut membantu perkembangan institusi dan pendidikan Islam seperti pendidikan madrasah. Madrasah merupakan institusi pendidikan yang diperkenalkan kepada masyarakat Melayu selepas institusi pengajian pondok. Sejarah Islam mencatatkan institusi pendidikan yang

berasaskan konsep ini telah wujud di Baghdad oleh Nizam al-Mulk iaitu Wazir yang terkenal ketika pemerintahan Dinasti Saljuk (1055-1194). Kewujudannya itu telah berkembang pesat ke seluruh dunia Islam (George Makdisi, 1991). Contohnya seperti Madrasah Idrishiah Bukit Chandan, Madrasah al-Diniyah Padang Rengas, Madrasah al-Ulum al-Syariah Bagan Datoh dan sebagainya. Semua sekolah agama rakyat tersebut masih berfungsi sehingga kini selaras dengan peredaran zaman (Jabatan Agama Islam Perak, 2022).

DAPATAN KAJIAN

Sebelum kedatangan Islam, bangsa Arab Jahiliyyah lebih dikenali sebagai bangsa primitif yang ganas, tidak mengenal ilmu dan tidak bertamadun. Kedatangan Islam kemudiannya memberi pendedahan bangsa Arab kepada konsep ilmu, pengajaran, penulisan, pembacaan dan pena (Abdul Halim El-Muhammady, 1991). Kedatangannya juga khusus bertujuan untuk mengubah pandangan hidup manusia kepada kehidupan yang lebih baik. Ini kerana sistem pendidikan amat berkait rapat dengan ilmu pengetahuan dan ianya tidak dapat lari dari pembacaan, pengkajian dan penyelidikan. Wahyu pertama yang diturunkan kepada Nabi Muhammad SAW lebih kurang 1400 tahun lalu melalui surah al-'Alaq, jelas menunjukkan bahawa pembacaan dan ilmu pengetahuan merupakan suatu perkara yang penting. Ilmu dalam Islam bertujuan membawa manusia menuju kebenaran dalam kehidupan sama ada di dunia dan di akhirat. Sumber mutlak kebenaran adalah Allah yang mencipta ilmu dan kebenaran itu (Khairul Azhar Idris, 2022).

Dalam lipatan sejarah Malaysia, tidak keterlaluan jika dikatakan bahawa perkembangan sesuatu pemikiran intelektual yang positif dan dilihat telah mampu menyedarkan serta menjana perkembangan pemodenan yang lebih positif, adalah berpunca dari pengaruh luar Malaysia (Rahimin Affandi Abd. Rahim, 2001). Keberkesanan pengaruh luar ini bergantung pula kepada sikap keterbukaan dan kesudian penduduk setempat untuk menerima pakai dan menyesuaikan dengan ciri-ciri tempatan. Dalam konteks Malaysia, pengaruh ini dikesan berpunca daripada penghayatan agama Islam itu sendiri (S.M. Naquib al-Attas, 1969). Pengaruh ini boleh dilihat sejak bermulanya proses pengislaman masyarakat di Alam Melayu, iaitu pengislaman seorang raja yang menjadi salah satu faktor utama di sebalik kepesatan proses Islamisasi di Nusantara. Banyak diperkatakan tentang pengislaman seseorang raja dan peranannya sebagai sebab utama di sebalik proses Islamisasi serta mempercepatkan proses penyebarannya (Auni Abdullah, 2000).

Selain itu, berlaku juga perkembangan pesat institusi pendidikan Islam yang menjana perkembangan intelektual ummah Melayu (Hashim Musa, 2001), pengekaln pengaruh Islam berhadapan dengan cabaran penjajahan (Rahimin Affandi Abdul Rahim, 2000) dan akhirnya perkembangan gerakan kebangkitan Islam yang begitu meluas kesannya di dalam masyarakat Melayu. Proses timbal balik ini akan terus berlaku di Malaysia sebagai akibat daripada proses penerimaan masyarakat Melayu terhadap konsep ummah yang telah dijana oleh ajaran Islam itu sendiri (Rahimin Affandi Abd. Rahim, 2002). Konsep Ummah menjadi asas penting yang memupuk pertalian dan persaudaraan yang sering wujud antara ulama, pendakwah dan saudagar Islam (Auni Abdullah, 2000).

Pada awal abad ke-20, muncul gerakan baru yang dibawa oleh golongan intelek terdidik dalam pendidikan Islam khususnya, mereka adalah golongan yang mendapat pendidikan di Mesir. Gerakan ini dikenali sebagai gerakan islah dan pembaharuan atau reformasi. Ia merujuk kepada gerakan keagamaan bagi menghapuskan unsur-unsur syirik, khurafat dan bidaah di kalangan masyarakat Islam dan mengembalikan ajaran yang dibawa oleh Nabi Muhammad (s.a.w.) berdasarkan al-Quran dan Hadis (Mahayuddin Haji Yahaya, 1998). Penyebaran pemikiran yang bersumberkan dari Mesir ini bermula apabila akhbar al-Imam diterbitkan pada tahun 1906 dan kewujudannya dipengaruhi oleh akhbar al-Manar yang diterbitkan di Mesir. Penerbitannya memperlihatkan seolah-olah polemik tentang pertembungan pemikiran islah yang sebelumnya berlaku di Mesir menular ke Tanah Melayu dengan wujudnya aliran Kaum Tua dan Kaum Muda. Kaum Muda inginkan

pembaharuan tetapi Kaum Tua lebih selesa dengan amalan Islam tradisional di Tanah Melayu.

Oleh itu, tidak hairanlah apabila sejarah merekodkan keintelektualan Islam di Tanah Melayu telah dicetuskan oleh pemikiran Kaum Muda di bawah pimpinan Sheikh Tahir Jalaluddin (1869-1956) (Ibrahim, Ismail Abdul Rahman & Mat Asin Dollah, 1993) dan Syed Syeikh al-Hadi (1867-1934) (Talib Samat, 1992; Syed Alwi al-Hady, 1999; Alijah Gordon, t.th). Gerakan pemikiran ini telah menyebabkan berlakunya perubahan dalam proses perkembangan sejarah sosiobudaya, politik dan ekonomi orang Melayu (Hashim Ismail, 2005). Sekitar tahun 1900 hingga 1940-an, muncul pertentangan hebat di antara dua pendekatan utama dalam menyediakan masyarakat Melayu tentang kaedah yang baik mengenai bagaimana Islam harus diterapkan dan diaplikasikan untuk menghadapi pemodenan yang dibawa oleh British (Ibrahim Abu Bakar, 1994).

Perkembangan pemikiran kaum muda di Timur Tengah turut mempengaruhi perkembangan pemikiran kaum muda di Nusantara umumnya dan di Malaysia khususnya. Kesusasteraan dan dunia persuratan merupakan wadah pemikiran Melayu yang memainkan peranan penting dalam perubahan sikap di kalangan kaum muda dan berlaku pertentangan kaum tua yang masih mempertahankan nilai-nilai pemikiran lama (Hashim Ismail, 2005).

Bagi kaum tua yang terdiri daripada ulama tradisional dan golongan pembesar Melayu, demi untuk mengekalkan kesejahteraan masyarakat Melayu dan Islam itu sendiri kita perlu menganggap usaha pemodenan sebagai satu proses yang cukup berbahaya dan perlu mengekalkan cara hidup lama. Dengan kata lain, kaum tua mahukan umat Islam kembali kepada cara hidup klasik dan menolak segala bentuk pemodenan (Ibrahim Abu Bakar, 1994). Ini berbeza dengan kaum muda yang telah membentuk satu pemikiran progresif sejak abad ke-20 dan mempengaruhi aliran keintelektualisme di Malaysia. Kefahaman terhadap unsur-unsur kolonialisasi dan globalisasi telah melentur pemikiran mereka dalam menangani cabaran-cabaran bangsa dan agama. Pemikiran kaum muda disebarkan melalui media intelek sebagai print nationalism dan menjadi cetusan beberapa gerakan persatuan, badan bukan kerajaan (NGO) dan beberapa tokoh pemikir Melayu di Malaysia. Seterusnya pemikiran kaum muda ini telah mempengaruhi pemikiran politik moden dan lahir kesedaran terhadap proses Islamisasi secara progresif bagi institusi budaya, sosial dan politik (Hashim Ismail, 2005).

Pelajar-pelajar Melayu yang menuntut ilmu di Timur Tengah pada akhir abad ke-19 dan awal abad ke-20 merupakan mereka yang mempunyai daya inisiatif yang tinggi. Ini dibuktikan melalui penglibatan yang aktif dalam aktiviti berpersatuan di samping menerbitkan surat khabar dan syarikat percetakan sendiri untuk menyebarkan idea-idea kesedaran kepada masyarakat Melayu dengan lebih berkesan. Peranan yang dimainkan oleh lulusan Universiti al-Azhar dan yang menuntut di Mekah amat penting dalam menimbulkan kesedaran Melayu sebelum Perang Dunia Kedua. Selain berperanan sebagai pusat pendidikan orang Melayu, ia juga telah muncul sebagai pusat perkembangan intelektualisme Melayu.

Penulis dapat nyatakan di sini beberapa faktor berlakunya gerakan inteligensia pelajar Melayu ketika itu. Pertama, dengan kewujudan pusat-pusat percetakan yang mencetak buku-buku dalam bahasa Arab dan Melayu untuk kegunaan Masyarakat Melayu di Hijaz dan seluruh Alam Melayu. Kewujudan pusat percetakan ini memainkan peranan penting kerana kitab-kitab yang dicetak telah mendedahkan pelajar-pelajar ini kepada ilmu pengetahuan. Kedua, pendedahan kepada persekitaran keilmuan juga telah memberi kesan kepada perkembangan minda pelajar-pelajar Melayu yang menuntut di Mekah (Mohammad Redzuan Othman, 2006).

Perkembangan ini ditonjolkan melalui reaksi terhadap isu-isu yang dipaparkan dalam akhbar-akhbar Melayu pada waktu itu seperti Tunas Melayu, Neracha, Idaran Zaman, Bahtera, Malaya dan sebagainya. Para pelajar yang menuntut di sana bukan sekadar pembaca dan pelanggan tetap akhbar-akhbar tersebut, tetapi turut menyumbang idea dan pandangan yang bernas untuk para pembacanya. Kewujudan akhbar dan majalah yang

memaparkan isu-isu semasa yang berlaku di Alam Melayu telah memberi kesan kepada perkembangan pemikiran pelajar-pelajar tersebut.

Oleh sebab itu, jelas menunjukkan bahawa pengaruh yang bersumber dari Timur Tengah telah membawa perubahan sosial dalam kehidupan masyarakat apabila terdapat golongan muda yang mendapat pendidikan di sana dan juga mereka dikategorikan sebagai ulama yang telah mempelopori perkembangan pendidikan masyarakat Melayu. Selain corak pendidikan Timur Tengah berperanan menyebarkan budaya intelektual, ia juga merupakan sumber bagi masyarakat Melayu menerima kesedaran politik yang awal. Buktinya, antara pengaruh awal yang menyemai benih kesedaran kebangsaan kepada orang Melayu ialah gagasan idea Pan-Islamisme yang berkembang pesat di Timur Tengah pada akhir abad ke-19 dan awal abad ke-20. Gerakan ini adalah gerakan sebuah kebangkitan atau gerakan fanatik umat Islam yang tersebar di beberapa bahagian dunia Islam pada suku akhir abad ke-19 ekoran kesan pencerobohan kuasa Barat ke atas wilayah-wilayah yang didiami oleh umat Islam (Mohammad Redzuan Othman, 2006; Ishak Saat, 2007).

Hasil daripada itu, wujud beberapa gerakan Islam yang membawa idea kesedaran Islam di tanah air, umpamanya yang dibawa sendiri oleh bekas pelajar Madrasah Idrisiah dan murid Sheikh Abdullah Fahim (1870-1961), iaitu Abu Bakar al-Baqir (1907-1974) yang menubuhkan kumpulan Hizbul Muslimin pada 14 Mac 1948. Tetapi pertubuhan ini dilihat sebagai memberi ancaman lalu pihak penjajah mengharamkannya pada Ogos 1948. Belum pun sempat gerakan ini menapak di Tanah Melayu lalu ia diharamkan kerana Hizbul Muslimin didakwa parti ekstremis agama Islam. Hakikatnya, British tidak mahu kumpulan ini mendapat sokongan masyarakat dan seterusnya mencapai kemerdekaan untuk membentuk negara Islam.

PERBINCANGAN

Madrasah Idrisiah merupakan sebuah institusi pendidikan agama pertama yang menggunakan sistem persekolahan di samping mengekalkan ciri-ciri sekolah pondok sehingga sekitar akhir 1970-an. Kemasukan seramai 23 orang pelajar pertama yang terdiri daripada anak-anak yatim di Madrasah Idrisiah menjalani pembelajaran di sebuah bangunan yang menempatkan asrama pelajar di bahagian atas manakala kelas di bahagian bawah. Madrasah ini semakin malap pada tahun 1970 dan dibangunkan semula pada tahun 1985 dengan titah Duli Yang Maha Mulia (DYMM) Sultan Azlan Shah, iaitu cucunda kepada Almarhum Sultan Idris I. Madrasah ini dinamakan sempena nama Almarhum Sultan Idris I Mursyidul Adzam Shah yang merupakan pengasas sekolah merangkap pewakaf asset paling bernilai seperti tanah dan hasil sewaan rumah kedai di sekitas Kuala Kangsar. Madrasah ini dibangunkan semasa pemerintahan anakanda baginda, Sultan Iskandar Qaddasallah pada tahun 1922 (1342H) di tapak seluas 3e.1r. 38pl. dengan gembelangan tenaga ulama seperti Tuan Guru Sheikh Haji Nawawi bin Haji Tahir (Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, 2022).

Rajah 1: Imej Madrasah Idrisiah Bukit Chandan

Sumber: Madrasah Idrisiah Kuala Kangsar, 2022

Madrasah Idrisiah telah ditadbir oleh tujuh orang mudir, iaitu dari tahun 1922-1999. Sewaktu Madrasah Idrisiah masih dalam perancangan untuk ditubuhkan, Madrasah Mariah telah ditadbir terlebih dahulu oleh Tuan Haji Nawawi b. Haji Tahir (Rahani Jamil & Datuk Hajah, 2022) iaitu individu penting dalam memastikan hasrat Tuanku Sultan tercapai untuk mendirikan institusi pendidikan seperti Madrasah Idrisiah. Tuan Haji Nawawi berasal dari Kedah dan pernah menyambung pengajian di Mekah. Beliau merupakan guru dan penasihat agama pada Sultan Idris Shah. Beliau merupakan individu yang paling kuat mempengaruhi Sultan untuk menubuhkan Madrasah Idrisiah. Beliau juga senang dikenali sebagai Pak Wi. Sebaik sahaja mendapat titah perintah dan perkenan dari baginda Sultan Iskandar, beliau telah dipertanggungjawabkan untuk menyelenggara segala proses penubuhan Madrasah Idrisiah selain banyak menabur jasa dalam memberi pendidikan agama kepada para pelajar di Madrasah Mariah (Buku Cenderamata Majlis Ihtifal dan Majlis Pengkisahan Madrasah Idrisiah, 2000).

Rajah 2: Logo Madrasah Idrisiah Bukit Chandan

Sumber: Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, 2022

Mudir merupakan jawatan yang paling penting dalam institusi pendidikan Islam khususnya sekolah agama. Personaliti mudir menjadi ukuran utama terhadap kekuatan sesebuah sekolah. Keilmuan, kewarakan, alim, cekap mengurus dan tegas adalah antara faktor utama kemajuan sekolah tersebut. Begitu juga dengan Madrasah Idrisiah, jawatan kuasa tadbir madrasah berusaha mencari mudir yang selayaknya untuk menjayakan misi dan visi madrasah seperti apa yang diharapkan oleh pihak istana. Sepanjang tempoh 77 tahun (1922-1999) terdapat tujuh orang mudir yang pernah berkhidmat di madrasah ini.

Rajah 2: Lokasi Madrasah Idrisiah Bukit Chandan

Sumber: Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, 2022

Tuan Haji Muhammad Haji Salleh (1922-1928)

Sejurus selepas Madrasah Idrisiah berjaya ditubuhkan secara rasminya, baginda Sultan Iskandar telah menitahkan Tuan Haji Muhammad bin Haji Salleh untuk menjadi mudir Madrasah Idrisiah yang pertama, iaitu pada tahun 1922-1928 (Mohammad Redzuan Othman, 2006). Beliau berasal dari Kelantan dan sebahagian besar hidup dan pendidikannya dihabiskan di Mekah. Beliau dijemput oleh Sultan Iskandar Shah untuk membuat perancangan mendirikan sebuah madrasah dan segala gerak kerja serta urusan pentadbiran diserahkan kepadanya untuk diuruskan dengan baik dan berkesan. Sepanjang pentadbiran Tuan Haji Muhammad Haji Salleh, beliau telah dibantu oleh 2 orang guru, iaitu Tuan Habib bin Abdullah dan Haji Othman Yaakub (Abas Awang, 1974). Kekuatan pendidik seramai tiga orang guru inilah yang telah mendidik penuntutnya sehingga berjaya menamatkan pelajaran di sekolah ini dengan baik. Pelajar sulung madrasah Idrisiah pada tahun 1922 yang terdiri daripada 23 orang tersebut merupakan pelajar lelaki kesemuanya. Mereka yang mendaftar ketika itu tidak dikenakan sebarang yuran. Tiga tahun pertama pembukaan madrasah Idrisiah hanya menerima anak-anak yatim sahaja, dan selepas tempoh itulah perubahan mula dilakukan.

Perubahan awal yang dibuat oleh mudir, pertama ialah dengan menambah bilangan kemasukan pelajar lelaki yang mana sebelum ini terhad kepada anak-anak yatim sahaja tetapi kemudiannya ia terbuka kepada umum. Namun begitu, kemasukan tersebut hanya dibuka kepada pelajar lelaki sahaja. Hal ini berlaku berikutan permintaan yang sangat menggalakkan daripada masyarakat yang berada di sekitar Bukit Chandan dan Kuala Kangsar untuk anak-anak mendalami ilmu agama di samping kerana telah lahir kesedaran tentang pentingnya ilmu kepada anak-anak kelak. Haji Muhammad Haji Salleh berkhidmat sebagai mudir selama enam tahun dan meninggal pada tahun 1928. Walaupun dalam tempoh yang singkat, madrasah Idrisiah telah banyak menimba pengalaman dalam mempertingkatkan potensi dan kecemerlangannya sebagai sebuah sekolah agama pertama di negeri Perak. Haji Muhammad Salleh ialah mudir yang sangat komited dengan tugasnya dan berusaha keras dalam membangunkan madrasah. Penumpuannya itu menjadi titik tolak ke arah melahirkan tokoh-tokoh ulama dan umara' yang disegani.

Syeikh Abdullah Maghribi (1928-1932)

Mudir Madrasah yang kedua ialah Syeikh Abdullah Maghribi yang menggantikan Tuan Haji Salleh pada 1928-1932 (Cenderamata Jubli Emas Madrasah Idrisiah Bukit Chandan Kuala Kangsar-Perak, 1972). Beliau datang dari Arab Mekah dan mempunyai kelulusan yang tinggi dalam pelajaran agama serta turut memiliki diploma dalam bidang pendidikan. Sebelum mengajar di Madrasah Idrisiah, beliau pernah menjadi tenaga pengajar di Madrasah Al-Mashor Pulau Pinang. Syeikh Abdullah Maghribi telah menjadikan madrasah ini semakin terkenal sewaktu tampuk pentadbirannya, dan di waktu pentadbirannya inilah pelajar sulung Madrasah Idrisiah dikeluarkan kerana tamat pengajian.

Di bawah pimpinan Syeikh Abdullah Maghribi, beliau amat mengambil berat tentang mutu pencapaian pelajarannya. Beliau akan memaksa penuntutnya untuk solat berjemaah di Masjid Ubudiah yang terletak di hadapan madrasah. Ketika zaman beliau, masyarakat mula melihat wibawa pelajar-pelajarnya kerana sebahagian besar penuntut-penuntut terawal ini telah ditawarkan menjadi khadi, pegawai-pegawai agama dan guru-guru di madrasah lain yang baru dibuka. Buat pertama kalinya, Madrasah Idrisiah telah membuka lembaran baru dengan membuka peluang kepada seluruh masyarakat Islam untuk belajar di sana. Setelah asas pembinaan madrasah ditugaskan kepada Tuan Haji Nawawi dan pengajaran asas telah dibina oleh Tuan Haji Muhammad Haji Salleh, maka Syeikh Abdullah Maghribi menampakkan hasilnya.

Kehadiran Syeikh Abdullah Maghribi di madrasah ini telah menerapkan idea-idea 'Islah Islamiah', iaitu kelompok Kaum Muda. Gerakan Islah Islamiah atau reformasi Islah adalah merupakan satu usaha yang bertujuan untuk memurnikan kembali ajaran Islam yang telah disalah tafsir oleh golongan ulama lama (Mohd Sarim Mustajib, 1976). Gerakan

ini cuba untuk mengembalikan kedudukan ajaran Islam sebagai al-din yang mencakupi seluruh kehidupan yang berteraskan konsep Islam is the way of life.

Pada waktu itu, penambahan pelajar Madrasah Idrisiah semakin berkembang hingga meningkat kepada 150 orang. Disebabkan peningkatan ini, tenaga pengajar juga turut bertambah untuk memberi kemudahan pengajaran kepada para pelajar. Antara guru baru yang dilantik ialah Syeikh Ali Maqsuri, Ustaz Abdul Razak dan Ustaz Muhammad Fadzil yang kesemuanya berasal dari Pulau Pinang, hanya Ustaz Muhammad Nor Faiz yang berasal dari Perak (Abas Awang, 1974). Namun pentadbiran Syeikh Abdullah Maghribi ini berakhir pada 1932 kerana beliau terpaksa pulang semula ke Mekah atas beberapa sebab. Satu sumber mengatakan beliau berhenti kerana segala usaha yang dilakukannya tidak disenangi oleh Jawatankuasa sekolah itu. Ini berikutan sikap tegasnya yang menolak perkara-perkara bidaah yang dilakukan oleh masyarakat Melayu di situ dan beliau turut dituduh sebagai ahli Kaum Muda yang mahu menyebarkan fahamannya di madrasah ini (Maemon Md. Sabri, 1974).

Syeikh Abdullah Fahim (1932-1948)

Pada tahun 1932-1948 Madrasah Idrisiah ditadbir pula oleh Tuan Guru Syeikh Abdullah Fahim atau lebih dikenali dengan nama Pak Him. Beliau merupakan anak kepada Tuan Haji Ibrahim, seorang guru agama yang terkenal di Mekah al-Mukarramah dan datuk kepada Dato' Seri Abdullah Badawi, mantan Perdana Menteri Malaysia. Sejak kecil, beliau dibawa oleh bapanya ke Mekah dan secara langsung telah mendapat pendidikan agama di Mekah al-Mukarramah. Beliau merupakan lepasan tinggi Masjidil al-Haram, Mekah. Syeikh Abdullah Fahim merupakan ulama yang terkenal pada abad kedua puluh sebaris dengan angkatan Tok Kenali di Kelantan (Abas Awang, 1974). Mereka juga adalah dua sahabat baik yang selalu berutus surat. Sebelum memulakan perkhidmatan di madrasah ini, beliau pernah mengajar di Sekolah Arab Limbongan Kapal Kedah dan Dairatul Maarif Wataniah di Kepala Batas.

Beliau sangat arif dalam 'Ilmu Falak' dan 'Hadith'. Kemahiran beliau dalam kedua-dua ilmu ini telah membolehkan beliau memahami pengertian fahaman aliran Kaum Muda dan Kaum Tua sepenuhnya. Menurut beliau, apa yang penting bukannya perbalahan, membetuli atau menyalahkan. Tetapi adalah harus berusaha menyebarkan pendidikan agama Islam yang secukupnya melalui pendirian atau penubuhan lebih banyak madrasah (Nabir Abdullah, 1976). Beliau juga merupakan ahli falak dan orang yang bertanggungjawab memperkenalkan pengajian Ilmu Falak di Madrasah Idrisiah. Kealimannya sangat luas mencakupi banyak ilmu tentang bidang agama Islam. Beliau dikatakan di antara ulama yang mampu mengeluarkan zij-zij falak syarie. Beliau telah berkhidmat selama 16 tahun pada madrasah ini dan sepanjang tempoh itu telah lahir beberapa tokoh ternama Perak, antaranya ialah, Tuan Haji Asa'aya- Mufti Perak Ke-4, Dato' Abu Hasan bin Abd. Majid-Mufti Perak ke-5 dan juga Ustaz Haji Abu Bakar Al Baqir- pejuang kemerdekaan dan pengasas Maahad Ehya II as-Syarif (Pengasas Maahad Ehya As-Syariff Gunung Semanggol Perak, t.th).

Jika pada tahun sebelumnya para pelajar adalah 150 orang, sewaktu beliau menjadi mudir bilangan pelajar bertambah lagi kepada 250 orang dan tujuh orang guru baru telah dilantik. Beliau telah melipat gandakan usaha mudir sebelumnya dan telah menjadikan madrasah ini terkenal di seluruh Malaya. Dikatakan juga cara penyampaian pelajaran yang dibuat oleh beliau adalah berbentuk hafalan ataupun hafazan. Syeikh Abdullah Fahim merupakan seorang ulama yang mempunyai prinsip pendidikan yang jelas. Sebagai seorang ulama yang tegas beliau sentiasa memantau pergerakan pelajar-pelajarnya. Sebagai contoh beliau sering membuat pemeriksaan mengejut atau spot check terhadap pelajar-pelajarnya yang meninggalkan sembahyang subuh di asrama. Beliau begitu tegas dalam hal pendidikan pelajar dan mengutamakan disiplin Islam dalam menyampaikan pengajarannya. Terdapat sembilan prinsip pendidikan beliau iaitu;

1. Mengemukakan tafsiran pada ayat-ayat Al-Quran secara tahqiq. Berpandukan tafsir-tafsir muktabar serta meletakkan fahaman khas dan amnya. Semua pelajar beliau pada peringkat tinggi digalakkan membaca tafsir al-Baidhawi, al-Khazim, an-Nasafi dan Ibnu Abas. Semua pelajar baru dan lama diwajibkan mengikuti pengajian umum membaca tafsir al-Jalalain pada tiap-tiap selepas solat subuh dan maghrib.
2. Meneliti hadis dengan faham muafiqah dan muqalaqah.
3. Mengikuti matan-matan ilmu tauhid dan fikah. Dihafal dan difahamkan pengertiannya.
4. Menetapkan ujian secara umumi terus berjalan di samping persekolahan.
5. Semangat belajar dan mengajar dan meletakkan usaha belajar dan mengajar perkara utama dan paling dihormati dalam kehidupan.
6. Menyebarkan fahaman kitabnya.
7. Tidak menimbulkan masalah khilafiah untuk fahaman orang ramai dan mengamal pendapat ahli Sunnah Wal Jamaah dan Mazhab Syafie dalam pegangan tauhid dan fiqah
8. Sekolah berhampiran masjid untuk latihan rohani dan asuhan ibadat kepada pelajarannya.
9. Menggunakan kitab-kitab bahasa Arab dalam semua mata pelajaran Umumi dan persekolahan (Rahani Jamil & Datuk Hajah, 2022).

Dengan itu, beliau sangat disegani kerana kewarakannya dan selain di Perak peranannya juga turut meninggalkan kesan di Pulau Pinang. Di atas keprihatinan beliau terhadap kecemerlangan pelajar-pelajarnya, hubungan dengan sultan Perak menjadi nadi utama mempertingkatkan mutu pendidikan madrasah yang dipimpinnya. Walau bagaimanapun, kegemilangan madrasah ini sebagai sebuah pusat pendidikan yang masyhur telah terjejas rentetan daripada berlakunya peristiwa Perang Dunia Kedua. Madrasah Idrisiah mengalami zaman kemerosotan dan sistem pelajarannya yang dahulu berjalan dengan baik menjadi tidak lancar lagi.

Tuan Sheikh Haji Az-Zubair Haji Ahmad (1948-1976)

Akibat daripada persaraan Sheikh Abdullah Fahim Haji Ibrahim, Madrasah Idrisiah telah kehilangan seorang ulama yang berkualiti membawa era kecemerlangan madrasah tersebut. Selang beberapa bulan Madrasah Idrisiah tidak mempunyai penggerakannya. Akhirnya telah ditemui seorang ulama muda yang baru sahaja menghabiskan pengajiannya di tanah suci Mekah al-Mukarramah. Pihak jawatankuasa Tadbir Madrasah Idrisiah telah bersetuju dengan perkenan Sultan untuk melantik Tuan Sheikh Az-Zubair menjadi mudir yang keempat mulai tahun 1948. Dengan pengalaman dan peranannya membuka institut pengajian di Mekah, maka sewajarnya beliau berjaya membawa Madrasah Idrisiah ke arah kecemerlangan, lebih-lebih lagi Madrasah ini di bawah naungan Sultan (Cenderamata Jubli Emas, Madrasah Idrisiah Bukit Chandan-Kuala Kangsar, 1972).

Syeikh Az-Zubair adalah penyambung zaman kegemilangan Madrasah Idrisiah yang telah dilakukan oleh Syeikh Abdullah Fahim. Beliau merupakan mudir yang paling lama berkhidmat di Madrasah Idrisiah, iaitu selama hampir 28 tahun. Cintanya terhadap Madrasah Idrisiah amat besar apabila beliau mewasiat kepada keluarganya supaya sebahagian daripada hasil rumah di Teluk Intan terus disumbangkan untuk membantu anak-anak yatim di Madrasah Idrisiah (Al-Fikrah Edisi Milenium, 2000). Perwatakan beliau lembut pada waktu normal atau biasa dan tegas serta berani pada waktu tertentu. Beliau juga bergiat dalam pergerakan II Ihya' antara tahun 1947-1948 (Nabir Abdullah, 1976). Seperti mudir-mudir sebelum ini, beliau amat bertegas dalam soal penghayatan Islam, khususnya mengenai sembahyang berjemaah di Masjid Ubudiah.

Pendekatan yang tegas terhadap pelajar-pelajarnya supaya bersembahyang secara berjemaah merupakan faktor pendorong ibu bapa untuk menghantar anak-anak ke Madrasah Idrisiah. Sambutan ibu bapa terhadap madrasah ini amat menggalakkan. Sikap tegasnya, terhadap pelajar-pelajarnya menjadikan buah mulut masyarakat khususnya

pelajar-pelajar yang meninggalkan sembahyang. Semasa pemerintahan Sultan Yusof Izzuddin Shah (1948-1963), Sultan Perak yang ke-32, beliau telah menitahkan Tuan Syeikh Az-Zubair mengadap baginda, kerana baginda menerima aduan bahawa Sheikh Az-Zubair memukul pelajar-pelajarnya kerana meninggalkan sembahyang berjemaah. Namun penjelasan yang diberikan oleh Syeikh Az-Zubair menyebabkan Sultan Yusof menitahkan agar gaji bulanan beliau dinaikkan sebanyak lima puluh ringgit (Zainuddin, 2000). Ketegasan tersebut menyebabkan nama Madrasah Idrisiah semakin bertambah harum.

Pada zaman pemerintahan Sultan Yusuf, baginda begitu mengambil berat tentang prestasi Madrasah Idrisiah. Malah, sikap prihatin baginda sultan dizahirkan apabila baginda sering menghulurkan derma bagi kemajuan Madrasah Idrisiah setiap kali menyambut hari keputeraan. Baginda pasti akan menjemput penuntut madrasah ke jamuan makan baginda di Istana Iskandariah. Pada tahun 1960an, Madrasah Idrisiah terus menempa nama di bawah pimpinan Syeikh Az-Zubair. Dalam mendidik pelajar-pelajarnya Syeikh Az-Zubair menjalankan pelbagai program ko-kurikulum. Aktiviti ko-kurikulum dilaksanakan sama ada dengan program sukan ataupun berpersatuan. Latihan syarahan dan pidato diperkenalkan bagi mengasah bakat kepimpinan anak muridnya. Di Madrasah Idrisiah, kebanyakan mata pelajarannya adalah dalam Bahasa Arab, namun pengajaran Bahasa Inggeris juga diutamakan. Bagi meningkatkan penggunaan Bahasa Inggeris, beliau telah mengadakan minggu bahasa seperti syarahan, pidato dan sebagainya. Sumbangan dan peranan yang dijalankan oleh Syeikh Az-Zubair begitu bermakna dan sepatutnya mendapat sanjungan yang tinggi.

Pada masa inilah bermulanya perbincangan-perbincangan untuk mengadakan kelas akademik kepada pelajar-pelajarnya seiring perkembangan pendidikan sekolah-sekolah yang ditadbir oleh kerajaan. Perbincangan panjang lebar dijalankan bagi memastikan pelaksanaan mata pelajaran akademik dilaksanakan (MIBCKK. 1/74, 1975). Pelajaran akademik yang dibincangkan dalam mesyuarat Lembaga Amanah Wakaf Al-Marhum Sultan Idris dibahaskan setelah menerima desakan daripada pelajar-pelajarnya (MIBCKK. 1/74, 1974). Akibat desakan-desakan yang dilakukan oleh pelajar-pelajar Madrasah yang memerlukan pelajaran akademik, maka satu kertas kerja telah dirangka supaya pelajaran Bahasa Arab dan Ugama dilaksanakan pengajaran dengan pelajaran akademik (Madrasah Idrisiah, 22 April 1975; Abdul Wahab Nordin, 1975). Pada tahun 1975, Jawatankuasa Madrasah Idrisiah telah bersetuju untuk mengadakan mata pelajaran akademik bersama dengan pelajaran Ugama dan Bahasa Arab dalam penggal ke tiga persekolahan pada tahun itu. Jawatankuasa juga telah memohon peruntukan sebanyak RM3000 dari Pemegang Amanah Ugama dan Khairat Al-Marhum Sultan Idris bagi melaksanakan program pendidikan tersebut (Abdul Wahab Nordin, 1975). Program pendidikan akademik ini dilaksanakan bagi memenuhi hasrat pelajar-pelajar dan mengikut arus perdana pendidikan negara.

Di penghujung tugas Sheikh Haji Az-Zubair menjadi mudir di Madrasah Idrisiah, penuntut-penuntut Madrasah Idrisiah semakin berkurangan. Walaupun usaha dijalankan untuk memulihkan Madrasah Idrisiah, namun usaha yang dijalankan tidak berjaya. Sambutan Jubli Emas sebagai usaha pemulihan tidak mendapat sambutan daripada pihak jawatankuasa tadbir madrasah. Persatuan murid tua yang pernah memohon untuk mengadakan mesyuarat pada tahun 1974 telah ditolak oleh Jawatankuasa Tadbir ketika itu. Zaman kemerosotan terus berlaku antara tahun 1976 hinggalah pada tahun 1985. Majlis Ihtifal atau penyampaian anugerah dan sijil yang dilaksanakan setiap tahun bagi memberikan penghargaan kepada pelajar-pelajar yang cemerlang tidak dijalankan antara tahun 1972 hingga 1985.

Dalam konteks ini, peranan sultan adalah amat penting bagi melihat pembangunan Madrasah Idrisiah. Pada setiap kali Majlis Ihtifal dilaksanakan, Sultan yang menduduki takhta kerajaan pasti akan hadir menyampaikan penghargaan. Amalan tradisi ini berterusan sehinggalah di bawah pemerintahan Sultan Yusof Izzuddin Shah (1948-1963). Pada zaman pemerintahan Sultan Idris Shah (1963-1984), baginda hanya sekali menyertai majlis-majlis rasmi Madrasah Idrisiah, iaitu Jubli Emas pada tahun 1972. Keadaan ini memperlihatkan peranan sultan dan ulama amat penting dalam membangunkan madrasah

ini. Sheikh Az-Zubair telah mengundurkan diri dan menjadi Mudir Madrasah Idrisiah pada tahun 1976, kerana keuzurannya yang tidak memungkinkan beliau terus berkhidmat di madrasah tersebut.

Dato' Haji Abu Hassan bin Abdul Majid (1976-1983)

Setelah Sheikh Haji Az-Zubair meletakkan jawatan, mudir Madrasah Idrisiah yang berikutnya adalah seorang mufti negeri Perak, iaitu Dato' Haji Abu Hassan bin Abdul Majid (Rahani Jamil & Datuk Hajah, 2022). Beliau merupakan mantan mufti Perak merangkap Jawatankuasa Tadbir Madrasah Idrisiah pada ketika itu. Beliau dilantik menjadi Mudir Idrisiah yang kelima bermula pada tahun 1976 hingga 1983. Beliau berusaha untuk memajukan semula Madrasah Idrisiah, namun usaha yang dijalankan tidak berkesan. Usaha menarik pelajar perempuan telah dijalankan tetapi kurang mendapat sambutan (Al-Fikrah Edisi Milenium, 2000). Tuan Haji Abu Hassan bin Abdul Majid tidak membawa perubahan kepada Madrasah Idrisiah kerana uzur. Setelah enam tahun berkhidmat, akhirnya beliau meletakkan jawatan. Pada ketika ini, seolah-olah Madrasah Idrisiah tidak dipedulikan langsung oleh pelbagai pihak sama ada pihak kerajaan atau pun sultan. Pelajarnya terus merosot sehingga mencapai angka 30 orang sahaja. Kemosrotan yang berlaku pada waktu itu adalah kerana mudir Dato' Haji Abu Hassan bin Abdul Majid sering sakit dan tiada pengganti yang boleh menggantikan beliau dan pentadbiran madrasah juga menghadapi masalah. Disebabkan itu juga, ramai ibu bapa telah menghantar anak-anak mereka belajar di sekolah-sekolah lain di sekitar Perak.

Tuan Haji Nawawi bin Hassan (1983-1985)

Selepas perletakan jawatan Tuan Haji Abu Hassan, pihak pentadbir telah melantik Tuan Haji Nawawi bin Hassan (1983-1985) sebagai Mudir Madrasah Idrisiah yang keenam. Dengan harapan beliau sebagai murid tua madrasah ini, iaitu pelajar sulung yang berkhidmat di madrasah boleh membawa perubahan kepada Madrasah Idrisiah. Percubaan untuk menaikkan mutu dan prestasi Madrasah Idrisiah telah dilakukannya. Disebabkan masalah kewangan, perubahan tidak dapat dijalankan. Tuan Haji Nawawi telah memasukkan pelajaran akademik sebagai kurikulum sekolah di Madrasah Idrisiah. Buat pertama kali juga, beliau menerima pelajar-pelajar perempuan. Cuti juga telah diubah dari hari Jumaat ke hari Sabtu dan Ahad. Namun perubahan tidak berlaku kerana pada tahun 1985, beliau telah meninggal dunia. Sikap yang ditunjukkan oleh pentadbir merupakan faktor yang menyebabkan kemosrotan Madrasah Idrisiah yang sukar dibendung. Peranan sultan yang memerintah ketika itu, tidak ke arah untuk membangun dan menyelesaikan masalah. Masalah terus berlaku, akhirnya Madrasah Idrisiah terus merosot, Baginda DYMM Paduka Seri Sultan Perak, iaitu Sultan Idris Shah II tidak memberi sokongan dan dorongan seperti sultan-sultan yang memerintah sebelum ini.

Pada kebiasaannya, raja yang memerintah negeri Perak akan terus memberi sokongan dan galakan untuk mudir atau ulama ini memainkan peranannya secara berkesan. Keadaan sedemikian mungkin menjadi faktor yang boleh melemahkan motivasi kepada ahli-ahli jawatankuasa untuk mencari jalan penyelesaian bagi membangunkan semula Madrasah Idrisiah. Keadaan bangunannya semakin usang seolah-olah Madrasah Idrisiah tidak mempunyai peluang untuk bangkit semula menjadi Madrasah yang disegani sebelum ini. Namun nasib Madrasah Idrisiah telah terbela dengan perlantikan DYMM Paduka Seri Sultan Perak, Sultan Azlan Muhibbuddin Shah menaiki takhta kerajaan negeri Perak pada 3 Februari 1984 (Adib Vincent Tung Abdullah, 1999).

Ustaz Musa bin Zainuddin (1985-1999)

Ustaz Musa mula berkhidmat pada 1 Jun 1985, iaitu selepas mendapat titah baginda Sultan Perak Sultan Azlan untuk menjadi mudir ketujuh di Madrasah Idrisiah. Sebelum berkhidmat dengan madrasah ini, beliau menjawat jawatan sebagai Penyelia Penerangan dan Dakwah JAIPK. Sebagai seorang yang sangat berminat mengarang, beliau dengan gigih telah menghidupkan semula majalah bulanan keluaran Majlis Agama Islam Perak dengan nama

barunya Suara Majlis. Beliau juga terlibat sebagai kumpulan pengarang majalah awal seperti Seruan Majlis dan ar-Ridzwan. Setelah kedua-dua majalah berhenti untuk beberapa lama, Suara Majlis kembali ke pangkuan masyarakat pada 18 Oktober 1982 dan beliau menjadi Ketua Pengarang sehingga awal tahun 1990. Di antara ruangan kelolaan beliau adalah 'Dialog Anak-anak Muslim', 'Mimbar Jumaat', 'Tokoh Ulama Tempatan' dan 'Aki Merungut Lagi...' (Abdul Rahman Najib Mohd Noor, 2009).

Namun setelah dilantik menjadi mudir, beliau dan ahli-ahli Lembaga Tadbir, guru-guru dan kakitangan berikhtiar memulihkan institusi agama yang hampir tercicir dalam senarai arus perdana pendidikan negara. Berkat kesungguhan dan kegigihan semua, Madrasah Idrisiah terus dijana dengan pemuliharaan pembangunan yang agak pesat dalam tempoh 10 tahun. Pada masa tersebut, enam buah bangunan telah didirikan dengan jumlah kos sebanyak RM4 juta.

Sebagai kesimpulan awal, perkembangan yang berlaku dan tahun 1922 hingga 1985, telah memperlihatkan bagaimana sultan dan ulama berperanan dalam memajukan Madrasah Idrisiah, Bukit Chandan, Kuala Kangsar Perak. Ulama yang berwibawa dan peranan sultan terhadap perkembangan Islam menjadi fokus utama dalam memperlihatkan perkembangannya di Perak. Kita boleh lihat secara keseluruhan antara tahun 1922 hingga 1985, perkembangannya boleh dibahagikan kepada tiga tahap, iaitu tahap penubuhan, kegemilangan dan kemerosotan. Manakala bagi tahun 1985 hingga 1999, penulis klasifikasikan ia sebagai tahap pemuliharaan dan usaha-usaha ke arah pembaharuan ini telah dibuat sendiri oleh ustaz Musa bin Zainuddin, bekas mudir madrasah yang ketujuh.

PENUTUP

Ketokohan ulama sebagai pembimbing ummah memang tidak boleh dipandang ringan. Hal ini kerana mereka sedaya upaya membantu ummah dalam pelbagai zaman dan situasi termasuklah di Madrasah Idrisiah. Perkembangan yang berlaku dari tahun 1922 hingga merdeka telah memperlihatkan bagaimana sultan dan ulama berperanan dalam memajukan madrasah. Ulama yang berwibawa dan peranan sultan terhadap perkembangan Islam menjadi fokus utama perkembangannya di madrasah tertua di Perak. Perhatian yang serius ditumpukan oleh sultan Perak dan ulama-ulama yang menjadi mudir di Madrasah Idrisiah ini telah berjaya melahirkan tokoh-tokoh penting dalam masyarakat. Berkat kesungguhan dan kegigihan ulama yang mentadbir dan mendidik para pelajar sebelum merdeka akhirnya mereka atau ulama dan umara beroleh kejayaan. Ini jelas menunjukkan hubungan yang rapat antara ulama dan sultan amat penting bagi mempertingkatkan syiar Islam melalui sistem Pendidikan Islam yang telah di perkenalkan di madrasah ini.

Sesuatu yang harus dilihat juga ialah peranan yang dimainkan oleh para ulama di negeri Perak. Para ulama juga telah berusaha sedaya upaya untuk terlibat dalam pembangunan dan membantu masyarakat. Walaupun sebahagian mereka pernah dituduh menentang penjajah Barat, tetapi ia tidak sedikit pun menjejaskan usaha untuk menyampaikan ilmu. Kecintaan mereka kepada ilmu telah memberi kesan yang sangat baik kepada perkembangan madrasah terutama Madrasah Idrisiah yang kekal masyhur sehingga hari ini.

RUJUKAN

Buku

- Abdul Halim El-Muhammady. 1991. *Pendidikan Islam (Falsafah, Disiplin Dan Peranan Mendidik)*. Kuala Lumpur: ABIM.
- Abdul Rahman Abdullah. 1998. *Pemikiran Islam di Malaysia: Sejarah dan Aliran*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Adib Vincent Tung Abdullah. 1999. *Adat Pusaka & Raja-Raja Orang Besar-Besar Negeri Perak Darul Ridzuan*. Ipoh: Compass Life Sdn. Bhd.
- Adnan Nawang. 1998. *Perak Dahulu dan Sekarang*. Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia.

- Auni Abdullah. 2000. *Kerajaan Melayu: Sendi Islam dalam Pemerintahan Tradisi*. Dlm: Tamaddun Islam di Malaysia, 76. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Cenderamata Jubli Emas, Madrasah Idrisiah Bukit Chandan, Kuala Kangsar. 1972. Pulau Pinang: The United Press.
- George Makdisi. 1991. *Religion, Law and Learning in Classical Islam*. USA: Variorum.
- Hashim Ismail. 2005. *Kaum Muda dan Pemikiran Progresif di Malaysia*. Dlm: H. Hamdani, Islam di Malaysia dan Sastera Nusantara (ed.). Kuala Lumpur: Gapeniaga Sdn. Bhd.
- Hashim Musa. 2001. *Merekonstruksi Tamadun Melayu Islam : Ke Arah Pembinaan Sebuah Tamadun Dunia Alaf Ketiga*. Kuala Lumpur: Akademi Pengajian Melayu.
- Ibrahim Abu Bakar. 1994. *Islamic Modernism in Malaya: the life and thought of Sayid Syekh al-Hadi 1867-1934*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Ibrahim, Ismail Abdul Rahman & Mat Asin Dollah. 1993. *Syeikh Tahir Jalaluddin*. Dlm: I. M. (peny.), Ulama Silam Dalam Kenangan, 29. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ishak Saat. 2007. *Sejarah Politik Melayu Pelbagai Aliran*. Shah Alam: Karisma Publications Sdn. Bhd.
- Jong, P. D. 1963. *Agama-agama di Gugusan Pulau-pulau Melayu*. Abdullah Hussain (terj). Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Madrasah Idrisiah. 2000. *Buku Cenderamata Majlis Ihtifal dan Majlis Pengkisahan Madrasah Idrisiah*.
- Mohammad Redzuan Othman. 2006. *Islam dan Masyarakat Melayu: Peranan dan Pengaruh Timur Tengah*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Nabir Abdullah. 1976. *Maahad Il Ihya Assyariff Gunung Semanggol 1934-1959*. Bangi: Jabatan Sejarah Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Roff, W. R. 1967. *The Origin Of Malay Nationalism*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- S.M. Naquib al-Attas. 1969. *Preliminary Statement On A General Theory Of The Islamization Of The Malay-Indonesian Archipelago*. Kuala Lumpur: Dewan bahasa dan Pustaka.
- Zulkifli Abd. Ghani, Othman Talib, Farid Mat Zain & Ezad Azraai Jamsari. 2006. *Syeikh Abdullah Fahim Ulama Melayu Progresif*. Bangi: Fakulti Pengajian Islam, Universiti Kebangsaan Malaysia.

Disertasi

- Abas Awang. 1974. *Sejarah Kuala Kangsar 1874: Latihan Ilmiah*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Maemon Md. Sabri. 1974. *Sejarah Pendidikan Agama Islam di Perak*. Latihan Ilmiah. Bangi: Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia.

Dokumen

- Abdul Wahab Nordin. 23 April, 1975. Fail O.B.J.P. Bit (29) No. 38/74. Kuala Kangsar: Madrasah Idrisiah Bukit Chandan.
- MIBCKK. 1/74. 1974. Minit Mesyuarat Bil (5) bertarikh 27 April 1974. Kuala Kangsar: Madrasah Idrisiah Bukit Chandan.
- MIBCKK. 1/74. 1975. Minit Mesyuarat Bil (16) bertarikh 1975. Kuala Kangsar: Madrasah Idrisiah Bukit Chandan.
- Rahani Jamil & Datuk Hajah. Jurnal Khas Madrasah Idrisiah 2000. Arkib Negara Malaysia: <https://ofa.arkib.gov.my/ofa/collection/asset/927054>

Majalah

- Al-Fikrah Edisi Milenium. 2000. *Madrasah Idrisiah*. Bil: 008.
- Mohd Sarim Mustajib. 1976. *Syeikh Abdullah Maghribi: Pendidikan dan Kaum Muda*. Jebat, Bil. 5/6.
- Wan Ngah Wan Dagang. 1975. *Islam ke Alam Melayu Dibawa Ahli-ahli Sufi*. Dlm: Pengasuh, Bil. 406, 43. Kota Bharu: Majlis Ugama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.

Seminar & Prosiding

- Hasbullah Bakry. 1963. *Tjatatatan tentang Mula Masuknya Islam ke Indonesia*. Seminar "Sejarah Masuknya Islam ke Indonesia", 87. Medan: Panitia Seminar Sejarah Masuknya Islam ke Indonesia.
- Mahayuddin Haji Yahaya. 1998. *Abu Jabir Abdullah bin Ahmad al-Ghadamisi: Tokoh Ulama Islah di Tanah Melayu*. Sejarah dan Proses Pemantapan Negara-Bangsa, Prosiding Kongres Sejarah Malaysia Kedua, Jld. 2.
- Rahimin Affandi Abdul Rahim. 2000. *Kebudayaan Melayu Dan Islam Di Nusantara : Satu Analisa Pengkaedahan*. Seminar Hukum Islam Semasa 111 Peringkat Kebangsaan 2000, 18-19. Kuala Lumpur: Jabatan Fiqh dan Usul, Akademi Pengajian Islam Universiti Malaya.
- Rahimin Affandi Abd. Rahim. 2001. *Al-Quran Dan Pemodenan Di Alam Melayu : Satu Analisa*. Seminar Warisan Al-Quran Peringkat Kebangsaan 2001. t.tp: USM.
- Rahimin Affandi Abd. Rahim. 2002. *Dakwah Dan Jalinan Intelektual Di Rantau Alam Melayu-Indonesia : Satu Analisa Sejarah*. Seminar Antarabangsa Pengajian Dakwah Indonesia-Malaysia. Medan: Universitas Muhammadiyah Sumatera Utara.

Laman Sesawang

- Jabatan Agama Islam Perak. Bahagian Pendidikan. 2022. Sejarah Penubuhan Bahagian Pendidikan. <http://jaipk.perak.gov.my/index.php/55-komponen-jaipk/bahagian-pendidikan> (diakses pada 17 Julai 2022)
- Khairul Azhar Idris. 2022. Ilmu Tunggak Kemajuan Pemikiran Generasi Muda. <http://www.ikim.gov.my> (diakses pada hh bulan tahun)
- Madrasah Idrisiah Bukit Chandan. Pengenalan Madrasah Idrisiah. <https://idrisiah.edu.my/> (diakses pada 17 Julai 2022)
- Madrasah Idrisiah Kuala Kangsar. https://web.facebook.com/idrisiah/?ref=page_internal (diakses pada 17 Julai 2022)

Temubual

- Cikgu Abdul Rahman Najib Mohd Noor. 2009. Kuala Kangsar: Madrasah Idrisiah Bukit Chandan.

Penafian

Pandangan yang dinyatakan dalam artikel ini adalah pandangan penulis. Al-Qanatir: International Journal of Islamic Studies tidak akan bertanggungjawab atas apa-apa kerugian, kerosakan atau lain-lain liabiliti yang disebabkan oleh / timbul daripada penggunaan kandungan artikel ini.